

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ФІЗИЧНИХ ОСІБ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

*Легищич М. В.
студент 4-го курсу юридичного факультету
ДВНЗ «УжНУ»*

Дана робота присвячена вивченню кримінальних злочинів та відповідальність за них в міжнародному праві. Автор досліджує міжнародно-протиправні діяння і відповідальність за них в міжнародному праві.

Ключові слова: міжнародний злочин, злочин міжнародного характеру, міжнародне правопорушення.

This work is devoted to investigation of criminal offences and liability in international law. The author explores the criminal offence and the responsibility for them in international law.

Keywords: international crime, the crime of an international nature, an international offence.

Актуальність : «За минуле століття мільйони дітей, жінок та чоловіків стали жертвами немислимих зlodіань, які глибоко потрясли совість людства...» – преамбула Римського Статуту Міжнародного Кримінального Суду .

У доктрині і практиці міжнародного права міжнародні правопорушення не мали чіткого розподілу на види або групи на різних підставах, хоча деякі спроби їхнього виділення починалися. Так, наприклад, у Декларації глав союзних держав від 24 травня 1915 року, прийнятій з ініціативи Росії в зв'язку з геноцидом вірменів у турецькій Османській Імперії, це діяння кваліфікувалося як «злочин проти людства і цивілізації». До другої половини ХХ сторіччя міжнародна доктрина починає підрозділяти міжнародно-протиправні діяння держав на злочини і правопорушення. За проектом Комісії міжнародного права до міжнародних злочинів належать такі міжнародно-протиправні діяння, які порушують міжнародні зобов'язання, що є основними для забезпечення життєво важливих інтересів міжнародного співтовариства, і розглядаються як злочини міжнародним співтовариством у цілому (наприклад, агресія, апартеїд, геноцид, рабство, расизм, найманство та ін.)[1, ст. 89].

Міжнародна кримінальна відповідальність фізичних осіб — відносно нове явище в міжнародно-правовій практиці. Уперше фізичні особи були притягнуті до міжнародної кримінальної відповідальності на підставі вироків Нюрнберзького та Токійського військових трибуналів.

Сучасна теорія та практика виходять із того, що міжнародна кримінальна відповідальність може наставати для фізичних осіб тільки на підставі вироку суду та лише за здійснення злочинів, вичерпне визначення яких містить Статут відповідного міжнародного судового органу. Таким чином, міжнародне кримінальне переслідування за здійснення інших злочинів виключене. Це дозволяє говорити про дію в міжнародному кримінальному праві презумпції невинуватості. Підсудний у міжнародному кримінальному судовому органі має право на захист.

Міжнародна кримінальна відповідальність фізичних осіб може наставати як у вигляді позбавлення волі, так і у вигляді штрафу. Сучасна практика не передбачає створення спеціальних міжнародних пенітенціарних установ, таких як в'язниця Шпандау, у якій відбували покарання засуджені Нюрнберзьким військовим трибуналом. Виконання вироків, винесених існуючими міжнародними кримінальними судовими органами, покладене відповідно до спеціальних угод на низку національних пенітенціарних установ[4, ст. 123].

Реальна можливість залучення до міжнародної кримінальної відповідальності фізичних осіб за здійснення строго визначених у міжнародному праві злочинів є логічним підтвердженням руху держав до створення міжнародного кримінального права.

Фізичні особи, які вчинили злочин міжнародного характеру, міжнародні злочини та інші міжнародні правопорушення (делікти), можуть бути притягнені до відповідальності відповідно до норм чинних міжнародних договорів, котрі передбачають покарання за подібні правопорушення, а також такі особи можуть бути притягнені за національним законодавством тієї держави, громадянами якої вони являються. За скоєння окремих злочинів (наприклад, за

піратство або викрадення повітряного судна) фізичні особи можуть бути притягнені до відповідальності за законами тієї держави, котра їх затримала[3]. Наприклад, в 1990 група радянських громадян викрала в Карачі рейсовий літак Аерофлоту. Терористи здалися місцевим спецназу і були засуджені до довічного ув'язнення.

Слід зазначити, що, незважаючи на двовидовий розподіл міжнародних правопорушень, початий Комісією ООН з міжнародного права, у сучасній міжнародній практиці і доктрині розрізняють три види міжнародних правопорушень, що визначаються за суб'єктною і суб'єктивною сторонами складу таких правопорушень:

1. Міжнародні злочини;
2. Злочини міжнародного характеру;
3. Інші міжнародні правопорушення (міжнародні делікти) [2,ст. 68]

Міжнародні злочини — це злочини, що порушують міжнародні зобов'язання, які є основними для забезпечення життєво важливих інтересів міжнародного співтовариства, і розглядаються як злочини міжнародним співтовариством у цілому.

Під злочином міжнародного характеру розуміють діяння фізичної особи, що посягає на права й інтереси двох або декількох держав, міжнародних організацій, фізичних і юридичних осіб. До таких злочинів належать: захоплення заручників; зазіхання на осіб, що користуються міжнародним захистом; підробка грошових знаків; незаконне захоплення повітряних суден та ін.

Міжнародні делікти визначаються за залишковим принципом, до них належать правопорушення, що не ввійшли в перші дві групи. Таким же чином їх визна-чала і Комісія з міжнародного права. До них належать: порушення державою своїх односторонніх зобов'язань; невиконання рішень міжнародних судів і арбітражів; порушення державою договірних зобов'язань, що не мають основного значення, і т.д [9,ст. 67].

У практиці міждержавних відносин, особливо на початку і в другій половині ХХ століття, мала місце систематична діяльність держав по регламентації протидії порушенням норм міжнародного гуманітарного права шляхом укладання міжнародних договорів і угод, що становлять в сукупності міжнародно-правовий масив, іменованій МГП. Успішним прикладом такої діяльності служить ухвалення чотирьох Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р. і Додаткових протоколів до них 1977 р., складових правової основи сучасного МГП. Проте, значна кількість документів, прийнятих з метою захисту прав людини в умовах збройного конфлікту, регламентує лише окремі питання реалізації такого захисту і правила ведення воєнних дій. Деякі положення МГП носять лише загальний, декларативний характер, оскільки не містять конкретних зобов'язань держав-учасників і механізмів контролю за їх виконанням[5, ст. 154].

Окремі особи також можуть притягатись до міжнародно-правової відповідальності, зокрема міжнародної кримінальної відповідальності за міжнародні злочини. Така відповідальність була передбачена в Статуті

Міжнародного військового трибуналу для покарання головних військових злочинців європейських країн 1945 р. й у Статуті Міжнародного військового трибуналу для Далекого Сходу 1946 р. Вони включали до злочинів злочин проти миру, воєнні злочини і злочини проти людяності. Міжнародна кримінальна відповідальність фізичних осіб передбачається також у Конвенції про попередження злочину геноциду і покарання за нього 1948 р. й у Женевських конвенціях про захист жертв війни 1949 р[6, ст. 45].

Подальший розвиток поняття «міжнародний злочин» одержало у статті I Конвенції про попередження злочину геноциду і покарання за нього 1948 року; статті I Конвенції про незастосування терміну давнини до військових злочинів і злочинів проти людства 1968 року; статті I Конвенції про припинення злочину апартеїду і покарання за нього 1973 року; статті 5 Визначення агресії, затвердженому резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1974 року. У цей же історичний період намічається тенденція до визнання в якості міжнародного злочину застосування державою першою ядерної зброї [7].

Всі інші протиправні діяння Комісія міжнародного права запропонувала вважати міжнародними правопорушеннями.

Крім Нюрнберзького і Токійського трибуналу, рішеннями Ради Безпеки ООН були створені ще два Міжнародних трибунали: у 1993 році для судового переслідування осіб, відповідальних за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, вчинені на території колишньої Югославії з 1991 року, і в 1994 році для судового переслідування осіб, відповідальних за геноцид та інші серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, вчинені на території Руанди і громадян Руанди, відповідальних за геноцид та інші подібні злочини, вчинені на території сусідніх держав у період з 1 січня по 31 грудня 1994 року[7, ст. 123].

Також прийнято статут Міжнародного кримінального суду для покарання осіб, винних у вчиненні злочинів проти миру і безпеки людства. Якщо за відповідною угодою не створено спеціального міжнародного суду, держава, на території якої знаходиться злочинець, зобов'язана передати його суду або видати іншій державі, на території якої було здійснено злочин[8].

Щодо претензій фізичних осіб у практиці міжнародних відносин вважається, що якщо особі заподіяний збиток унаслідок дії іноземної держави і держава, громадянином якої він є, виступає до держави-правопорушника з вимогою відшкодувати цей збиток, тобто здійснює право на його дипломатичний захист, то вона захищає власні міжнародні права, порушені в особі її громадянина. Це положення визнане в ряді рішень міжнародних судів[10, ст. 88].

За загальним правилом, фізичні особи, не будучи повноправними суб'єктами міжнародного права, не можуть бути суб'єктами міжнародного правопорушення чи претензій про відповідальність. У випадку заподіяння особі збитку з боку іноземної держави, особа може захищати свої права або користуючись статусом іноземця і звертаючись в цій державі до місцевих засобів правового захисту, або користуючись статусом громадянина і звертаючись до держави свого громадянства за дипломатичним захистом.

Захищаючи права особи, держава виступає суб'єктом не цих індивідуальних прав, а права на захист своїх громадян.

*Науковий керівник:
доц. Котляр Ольга Іванівна*

Список літератури і джерел:

1. Лукашук И. И. Международное уголовное право : учебник / И. И. Лукашук, А. В. Наумов. – М. : Спарк, 1999. – 458 с.;
2. . Международное уголовное право : учеб. пособие для студентов высших учебных заведений, обучающихся по специальности «Юриспруденция» / авт. кол. : И. П. Блищенко, Р. А. Каламкарян, И. И. Карпец и др. ; под общ. ред. В. Н. Кудрявцева. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Наука, 1999. – 264 с.;
3. . Блищенко И. П. Международный уголовный суд / И. П. Блищенко, И. В. Фисенко ; предисл. В. П. Лозбякова. – М. : Закон и право ; Изд. объединение «ЮНИТИ», 1998. – 240 с.;
4. Военные преступления : Это надо знать всем / под ред. Р. Гутмена, Д. Риффа ; юрид. ред. К. Андерсон; пер. с англ. О. А. Варшавер [и др.]. – М. : Текст, 2001. – 486 с.;
5. Кибальник А. Г. Преступления против мира и безопасности человечества / А. Г. Кибальник, И. Г. Соломоненко ; под науч. ред. докт. юрид. наук, проф. А. В. Наумова. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2004. – 385 с.;
6. Міжнародне право: Основні галузі : підручник / В. Г. Буткевич та ін.; за ред. В. Г. Буткевича – К. : Либідь, 2004. – 433 с.;
7. . Найер А. Военные преступления: Геноцид. Террор. Борьба за правосудие / Арье Найер ; пер. с англ. – М. : Юрист, 2000. – 433 с.;
8. Римский статут Международного уголовного суда [Текст Римского статута, распространенного в качестве документа A/CONF.183/9 от 17 июля 1998 года с изменениями на основе протоколов от 10 ноября 1998 года, 12 июля 1999 года, 30 ноября 1999 года, 8 мая 2000 года, 17 января 2001 года и 16 января 2002 года. Статут вступил в силу 1 июля 2002 года] [Электронный ресурс]. – Режим доступа до документа : [http://www.un.org/ru/law/icc/rome_statute\(r\).pdf](http://www.un.org/ru/law/icc/rome_statute(r).pdf);
9. Репецкий В. М. Міжнародне гуманітарне право : підручник / В. М. Репецкий, В. М. Лисик. – К. : Знання, 2007. – 467 с.;
10. Bassiouni M. Sh. A Draft International Criminal Code and a Draft Statute for an International Criminal Court / Mahmoud Cherif Bassiouni. – Dordrecht, 1991. – 194 p.